

Dr hab. Grażyna Michalczuk, prof. UwB
Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Ekonomii i Finansów

RECENZJA
ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR. TERESY DOMAŃSKIEJ - FELCZAK
PT. *KREDYT HANDLOWY W KSZTAŁTOWANIU EFEKTYWNOŚCI FINANSOWEJ SPÓŁDZIELNI*
MLECZARSKICH
PRZYGOTOWANEJ POD KIERUNKIEM NAUKOWYM
DR HAB. MIROŚŁAWA WASILEWSKIEGO, PROF. SGGW

INFORMACJE FORMALNE

Podstawą opracowania recenzji jest pismo dr hab. Stanisława Hońko, prof. US, Przewodniczącego Rady Naukowej Instytutu Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Szczecińskiego z dnia 23 stycznia 2023 r. (L.dz.10/23/EiF).

Formalno-prawną podstawę recenzji stanowi Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (t.j. Dz.U. 2017 poz. 1789). Zasadniczym punktem odniesienia przy ocenie przedłożonej rozprawy są wymogi określone w art. 13 ust.1 Ustawy. Zgodnie z ustawowymi wymaganiami rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Ocenę rozprawy doktorskiej mgr Teresy Domańskiej – Felczak oparto o następujące kryteria: (1) znaczenie podjętej tematyki; (2) poprawność w sformułowaniu celów i hipotez badawczych; (3) trafność doboru metod i narzędzi badawczych oraz pozycji literaturowych; (4) prawidłowość układu i struktury pracy oraz sformułowania wniosków; (5) poprawność formalno-językowa pracy.

Rozprawa doktorska mgr Teresy Domańskiej – Felczak ma charakter teoretyczno-empiryczny, obejmuje 323 strony. Część merytoryczna zawiera się na 281 stronach (wstęp, pięć rozdziałów, podsumowanie i wnioski). Część uzupełniającą pracy stanowią: streszczenie w języku angielskim, spis literatury, spisy tabel i rysunków, aneks.

1. WYBÓR TEMATYKI BADAWCZEJ

Doktorantka podjęła się przedstawienia problematyki ważnej zarówno z punktu widzenia nauki i praktyki. Kredyt handlowy jest integralnym, ważnym elementem funkcjonowania przedsiębiorstw – wyznacza i określa stosunki między sprzedawcą a kupującym. Determinowane jest to tym, że stanowi jedną z bardziej atrakcyjnych form finansowania działalności gospodarczej i zdecydowana większość transakcji między jednostkami gospodarczymi odbywa się na jego warunkach. Stanowi specyficzną formę finansowania, która powstaje w transakcji sprzedaży w drodze odroczenia terminu płatności. Finansującym, tak jak w przypadku innych form finansowania (np. kredytu bankowego, leasingu, factoringu) nie jest wyspecjalizowana instytucja finansowa, ale przedsiębiorstwo, które sprzedaje swoje produkty, towary na zasadzie odroczonego terminu płatności. W rezultacie dochodzi do wzajemnego kredytowania kontrahentów w obrocie gospodarczym.

Zagadnienie kredytu handlowego nie jest nowym i pomimo, że jest obecne w literaturze przedmiotu, to wciąż jest aktualnym i bardzo ważnym biorąc pod uwagę zmieniające się uwarunkowania ekonomiczne i prawne oraz turbulentne otoczenie, w którym funkcjonują przedsiębiorstwa, tj. kryzysy finansowe, pandemia COVID, wojna na Ukrainie i in. Determinuje to konieczność weryfikowania przez zarządzających stosowanych strategii zarówno zaciągania, jak i udzielania kredytu handlowego. Niewłaściwe kredytowanie znajduje przełożenie na wyniki finansowe przedsiębiorstw. W szczególności na możliwość utrzymania płynności finansowej. Dlatego też bardzo ważne jest podejmowanie badań w obszarze wpływu wykorzystania kredytu handlowego na efektywność finansową przedsiębiorstw.

Niewątpliwie atutem podjętej przez Doktorantkę tematyki badawczej jest przeprowadzenie kompleksowych badań dotyczących realizowanej polityki kredytu handlowego oraz jej wpływu na efektywność finansową podmiotów gospodarczych. Ponadto osadzenie problematyki kredytu handlowego na gruncie funkcjonowania spółdzielni mleczarskich. Spółdzielczość mleczarska jest bardzo interesującym obiektem badań, gdyż jest jedną z branż w polskiej spółdzielczości, która ma największy potencjał i rozwija się najbardziej dynamicznie, a jej produkty konkurują na rynkach zagranicznych, w szczególności na obszarze Unii Europejskiej. Zajmując się skupem i przetwórstwem mleka zarządzający spółdzielniami muszą posiadać umiejętność podejmowania działań w celu nawiązania i utrwalania współpracy z dostawcami i kooperantami, co znajduje przełożenie na prowadzoną politykę kredytową.

Reasumując, sformułowany tytuł rozprawy doktorskiej pełni rolę informacyjną, odzwierciedla problematykę rozważań jaką jest kredyt handlowy w kontekście efektywności finansowej spółdzielni mleczarskich. Pozytywnie oceniam wybór tematyki pracy, jak również znajomość różnorodnych problemów i zagadnień związanych z problematyką kredytu handlowego. Należy podkreślić, że atutem rozprawy jest przeprowadzona bardzo wnikliwie analiza empiryczna.

2. CEL ROZPRAWY, HIPOTEZY BADAWCZE

Celem głównym prowadzonych badań, jak wskazuje Doktorantka (strona 11), jest *określenie zależności między realizowaną polityką kredytu handlowego a efektywnością finansową funkcjonowania spółdzielni mleczarskich*. Został on sformułowany poprawnie i co należy podkreślić wynika z tytułu dysertacji. Osiągnięcie tak sformułowanego celu poznawczego wspomogła realizacja sześciu celów szczegółowych. Pewien niedosyt wzbudza brak sformułowanego celu metodycznego i aplikacyjnego.

Do realizacji tak założonego celu pracy Doktorantka sformułowała hipotezę badawczą, która brzmi (strona 12) *Realizowana polityka w zakresie kredytu handlowego różnicuje poziom efektywności finansowej spółdzielni mleczarskich*.

Rozwinięciem hipotezy głównej są cztery hipotezy szczegółowe (wymienione na stronie 12). Przyjmują one postać zdań twierdzących. Wyraźnie określają kierunek, zakres badań, porządkują tok postępowania badawczego. Są powiązane ze sobą logicznie, adekwatne dla tematu dysertacji. Ich wyraźniejsza korespondencja z celami pracy, zachowanie zgodności według kolejności sformułowania uczyniłoby przyjęty tok narracji naukowej jeszcze bardziej spójnym i czytelnym w odbiorze.

Reasumując, cel główny i cele szczegółowe oraz hipotezy badawcze zostały sformułowane poprawnie. Wskazane sugestie odnośnie do uzupełnienia celów o cel metodyczny i aplikacyjny, porządku w korespondencji celów szczegółowych i hipotez nie obniża pozytywnej oceny pracy.

3. METODYKA BADAWCZA. DOBÓR I UMIEJĘTNOŚĆ WYKORZYSTANIA LITERATURY

Recenzowana rozprawa mgr Teresy Domańskiej – Felczak ma charakter teoretyczno-empiryczny. W pracy, w rozdziale I dotyczącym metodyki i założeń badań, Doktorantka opisała podejście do procesu badawczego – zarówno w warstwie teoretycznej i empirycznej. Określiła zakresy badań, tj. zakres czasowy (okres badań obejmuje lata 2010-2016), zakres podmiotowy (spółdzielnie mleczarskie, które podlegały obowiązkowi badania sprawozdań finansowych) oraz bardzo szczegółowo zakres przedmiotowy.

Doktorantka wykorzystwała metody wnioskowania dedukcyjnego, analizy statystycznej, metody studiów literaturowych, dokumentacyjne i kwestionariuszowe. Do przetworzenia danych ilościowych i jakościowych użyła odpowiednich narzędzi.

W warstwie teoretycznej Doktorantka wykorzystwała pozycje piśmiennictwa naukowego głównie krajowego. Uwzględniła większość znaczących publikacji, w tym te, które można uznać za klasyczne. Jednak są to przede wszystkim pozycje z lat 1990-2016. Zabrakło odwołania do nowszych

pozycji literaturowych biorąc pod uwagę, że praca została złożona w 2022 roku. Niedosyt budzi też niewielka liczba pozycji anglojęzycznych odnoszących się do problematyki poruszanej w pracy.

Na płaszczyźnie dociekań empirycznych Doktorantka wykorzystwała: (1) wyniki badań wtórnych opartych na statystykach GUS odnoszących się do spółdzielni mleczarskich, (2) wyniki badań pierwotnych pozyskane na podstawie analizy sprawozdań finansowych 68 spółdzielni mleczarskich, które zostały pogrupowane według różnych kryteriów, (3) wyniki badań własnych pozyskanych w oparciu o przeprowadzony wywiad z użyciem kwestionariusza ankiety w 18 spółdzielniach mleczarskich objętych badaniami.

Pozyskany na potrzeby dysertacji materiał teoretyczny i empiryczny został zaprezentowany za pomocą metody opisowej, graficznej i tabelarycznej. Do zaprezentowania danych finansowych obok prostych metod statystycznych, tj. statystyki opisowe, zostały wykorzystane metody analizy danych: korelacja, regresja, jedno-i dwuczynnikowa analiza wariancji oraz przyporządkowanie liniowe obiektów wielocechowych.

Reasumując, zestaw wykorzystanych w dysertacji metod i narzędzi badawczych, wraz z uzasadnieniem ich doboru, pozwala przyjąć, że konstrukcja i plan badań prowadzą do osiągnięcia celów, weryfikacji wysuniętych hipotez. Zastosowane w rozprawie doktorskiej metody badawcze oceniam jako właściwe dla postawionego problemu badawczego i uznaję, że Doktorantka zastosowała je poprawnie.

4. UKŁAD I STRUKTURA DYSERTACJI. TRAFNOŚĆ SFORMUŁOWANIA WNIOSKÓW

Wstęp dysertacji przedstawia: uzasadnienie podjętego problemu badawczego; cele rozprawy, hipotezę główną i hipotezy szczegółowe. Zabrakło niestety we wstępie ujętego w sposób syntetyczny: zakresu badań (czasowy, podmiotowy i przedmiotowy), metodyki badawczej oraz opisu najważniejszych treści zawartych w poszczególnych rozdziałach. Budzi to pewien niedosyt, gdyż wstęp stanowi syntetyczne ujęcie całości pracy.

Rozdział pierwszy *Metodyka i założenia badań* ma charakter metodologiczny i jest poświęcony metodyce i założeniom badań. Autorka określiła w nim podmioty objęte badaniami, sposób dokonania ich doboru oraz sposób grupowania na każdym z trzech etapów badań. Przedstawiła też zakres badań prowadzony na każdym z nich oraz zastosowane metody badawcze. Odniosła się również do materiałów źródłowych w oparciu o które została opracowana część teoretyczna i empiryczna pracy. Ta część pracy nie budzi zastrzeżeń.

Rozdział drugi *Podstawy teoretyczne kredytu handlowego* został poświęcony teoretycznym aspektom kredytu handlowego. W oparciu o wnikliwe studia literaturowe dokonała przeglądu najważniejszych teorii i koncepcji kredytu handlowego, poprzedzając genezą jego rozwoju (podrozdział 2.1, 2.2). Niestety dokonując opisu kredytu handlowego wielokrotnie powtarza te same treści np. odnosząc się do dwoistości formy tego kredytu. Ma się wrażenie jakby się czytało ciągle o

tym samym. W tej części rozdziału omówiła też przyczyny stosowania kredytu handlowego w powiązaniu z motywami jego wyboru. Zagadnienie to przedstawiła z perspektywy udzielającego kredytu, jak i z niego korzystającego, powołując się na opisane w literaturze badania prowadzone w tym zakresie. Pewne zastrzeżenia budzi podrozdział 2.3 *Gospodarowanie majątkiem i kapitałem przedsiębiorstwa*. Po pierwsze to jego tytuł jest zbyt szeroki do treści, gdyż Doktorantka koncentruje się w nim wyłącznie na problematyce kapitału obrotowego, bardzo powierzchownie podejmuje zagadnienie kształtowania struktury kapitału a następnie przechodzi do polityki kredytowej przedsiębiorstwa. Po drugie takie sformułowanie tytułu rozbija logikę tego rozdziału. Bardziej przejrzyste byłoby nie wprowadzanie tego podrozdziału a ujęcie niektórych treści w pozostałych podrozdziałach.

Podrozdziały 2.4 i 2.5 poświęcone są polityce kredytu handlowego. Doktorantka przedstawiła w nich istotę tej polityki i w oparciu o studia literaturowe przeanalizowała różne podejścia autorów do jej definiowania, podkreślając również odmienność w przedstawiania jej istoty. Omówiła też strategie jakie mogą być stosowane w zakresie kredytu handlowego. Następnie swoje rozważania teoretyczne poświęciła instrumentom służącym realizacji określonej polityki kredytu handlowego.

Ostatnim jest podrozdział zatytułowany *Kredyt handlowy a główny cel działalności spółdzielni mleczarskich*. Niewątpliwie bardziej zasadne byłoby ujęcie treści w nim zawartych w rozdziale trzecim, który dotyczy funkcjonowania spółdzielni mleczarskich. W szczególności dotyczy to takich zagadnień jak: podstawa prawna funkcjonowania spółdzielni mleczarskich w Polsce, specyficzne cechy, zasady i cele funkcjonowania spółdzielni mleczarskich. Również trudno jest znaleźć w treści powiązanie jakie doktorantka zawarła w tytule. Co prawda Doktorantka próbuje się odnosić do tych kwestii np. w tabeli 7 (s. 106) *Szanse i zagrożenia związane z wykorzystaniem kredytu handlowego przez spółdzielnie mleczarskie*. Jednak głębsza analiza treści tabeli wskazuje, że mogą one dotyczyć każdego przedsiębiorstwa korzystającego z kredytu handlowego.

Rozdział drugi jest bardzo obszerny. Z pewnością Doktorantka chciała w sposób jak najbardziej wnikliwy przedstawić zagadnienie kredytu handlowego, co Jej się niewątpliwie udało. Jednak wchodzenie w tak wiele wątków powodowało, że pewne kwestie się powtarzały i naruszało to logikę wyводу.

Rozdział trzeci *Diagnoza funkcjonowania badanych spółdzielni mleczarskich*, o charakterze empirycznym, zawiera bardzo wnikliwą ocenę sytuacji finansowej spółdzielni mleczarskich, które autorka objęła badaniami. Poprzedziła to przedstawieniem rozwoju spółdzielczości mleczarskiej w Polsce w ujęciu historycznym. Niestety skoncentrowała się w nim przede wszystkim na pokazaniu rysu historycznego od połowy XIX wieku a kończąc na roku 1991, nie odnosząc się do tego jakie zmiany następowały w kolejnych latach, skoro w tytule jest rozwój. Natomiast w podrozdziale tym wprowadziła wątek dotyczący sytuacji ekonomiczno – finansowej spółdzielni mleczarskich i opisu

badan jakie były prowadzone w tym obszarze. Powoduje to, że treść podrozdziału nie odzwierciedla w pełni jego tytułu.

Również tytuł podrozdziału 3.2. *Wielkość i pozycja rynkowa wybranych spółdzielni mleczarskich* nie do końca jest adekwatny do treści. Po pierwsze z tytułu nie wynika o jakie wybrane spółdzielnie chodzi, czy o te objęte badaniami? Po drugie w podrozdziale tym ponad dziesięć stron zostało poświęcone analizie danych dotyczących produkcji, skupu i cen mleka w latach 2010-2016 w Polsce (w aspekcie produkcji mleka również w ujęciu światowym). Następnie Doktorantka zmienia kontekst rozważań i koncentruje się przeanalizowaniu badanych spółdzielni, w podziale na grupy, z punktu widzenia funduszu własnego, przychodów ze sprzedaży, kosztów działalności operacyjnej oraz zysku netto. Można domniemywać, że jest to ta właściwa część pokazująca wielkość tych wybranych spółdzielni. Natomiast nie jest to wystarczające aby pokazać i ocenić ich pozycje rynkową.

W pozostałych podrozdziałach Doktorantka dokonała oceny struktury majątku, źródeł finansowania i poziomu zadłużenia, płynności finansowej, sprawności gospodarowania oraz rentowności badanych spółdzielni mleczarskich w oparciu o informacje pozyskane ze sprawozdań finansowych. Tą część pracy należy ocenić dobrze. Pani mgr Teresa Domańska – Falczak przeprowadziła bardzo wnikliwą analizę nie tylko opierając się na szeregu wskaźnikach finansowych, ale też w oparciu o wprowadzony wcześniej podział spółdzielni z punktu widzenia kryterium: przychody ze sprzedaży, fundusz własny oraz podział na grupy: małe, średnie i duże. W tej części Doktorantka oprócz narzędzi analizy wskaźnikowej wykorzystowała oraz zastosowała statystyki opisowe. Pozwoliło to na dogłębną ocenę sytuacji ekonomiczno - finansowej badanych spółdzielni. Jest to bardzo istotne z punktu widzenia dalszych części pracy.

Rozdział czwarty *Strategia kredytu kupieckiego w spółdzielniach mleczarskich* jest bardzo istotny z punktu widzenia realizacji założonych celów pracy oraz weryfikacji postawionych hipotez badawczych. W tej części pracy oprócz analizy wskaźnikowej Doktorantka wykorzystowała analizę korelacji, regresji i wariancji.

W pierwszej kolejności Doktorantka dokonała oceny portfela kredytowego badanych spółdzielni mleczarskich dokonując jego podziału według rodzaju kontrahentów z uwzględnieniem trzech kryteriów: wartości przychodów ze sprzedaży, funduszy własnych oraz pozycji kredytowej. Szczególne znaczenie ma oceny pozycji kredytowej, którą Doktorantka dokonała z punktu widzenia dawcy kredytu handlowego w oparciu o analizę należności oraz korzystającego z kredytu handlowego w oparciu o analizę zobowiązań. Ponadto biorąc jako podstawę pozycję kredytową odniosła ją do zadłużenia, płynności, sprawności oraz rentowności badanych spółdzielni. Stanowiło to podstawę do oceny efektywności finansowej spółdzielni mleczarskich w zależności od określonej pozycji kredytowej. Następnie przeanalizowała efektywność finansową badanych spółdzielni

mleczarskich w kontekście strategii zaciągania kredytu handlowego odnosząc się do dwóch kwestii opustów cenowych oraz terminów odroczenia zapłaty. W dalszej części tego rozdziału Doktorantka określiła warianty strategii udzielania kredytu handlowego stosowane w badanych spółdzielniach mleczarskich oraz określiła syntetyczny wskaźnik strategii udzielania kredytu handlowego. Dokonała identyfikacji różnic występujących w osiągniętej rentowności badanych spółdzielni mleczarskich a ich pozycją kredytową oraz stosowaną strategią udzielania kredytu handlowego. Ponadto zbadała czy między pozycją kredytową a strategią udzielania kredytu handlowego występują wzajemne oddziaływania. Badania w tym zakresie zostały przeprowadzone w trzech etapach. Pierwszy w za pomocą testu Levene'a, drugi przy wykorzystaniu analizy wariancji, a w trzecim zastosowała test NIR. Rozdział ten należy ocenić pozytywnie. Doktorantka wykazała się umiejętnością zastosowania odpowiednich metod statystycznych, które pozwoliły na wyciągnięcie interesujących wniosków dotyczących strategii kredytu handlowego w badanych spółdzielniach.

Rozdział piąty *Polityka kredytu handlowego w opinii zarządzających spółdzielniami mleczarskimi* został opracowany w oparciu o wyniki badań przeprowadzonych za pomocą kwestionariusza wywiadu z pracownikami księgowości i handlu. Doktorantka dokonała analizy uwarunkowań stosowanej polityki kredytowej w aspekcie udzielania i zaciągania kredytu handlowego, czynników determinujących przyjętą strategię kredytu handlowego. Analiza została przeprowadzona na dwóch poziomach. Pierwszy w przekroju pięciu kryteriów grupowania badanych spółdzielni (przychody ze sprzedaży, fundusz własny, strategia udzielania kredytu strategia zaciągania kredytu oraz pozycja kredytowa). Drugi w podziale na małe, średnie i duże spółdzielnie.

W rozdziale tym Doktorantka przeprowadziła bardzo wnikliwą analizę, która pozwoliła na ocenę charakteru stosowanej w badanych spółdzielniach strategii zaciągania kredytu handlowego, jego warunków, kosztu tego kredytu, działań podejmowanych przez zarządzających w kontekście trudności ze spłatą tego kredytu. Ponadto na ocenę przyjętej strategii udzielania kredytu handlowego w aspekcie czynników determinujących termin płatności, długość okresu kredytowania, stosowania metody ABC, opustów cenowych, sposobów weryfikacji kontrahentów, sposobów ograniczania ryzyka.

Rozdział czwarty i piąty należy ocenić pozytywnie. Sposób opisu wyników badań oraz bardzo wnikliwa analiza świadczą o bardzo wysokiej wiedzy merytorycznej Doktorantki w zakresie omawianej w dysertacji problematyki, ale też potwierdza bardzo dobre opanowanie warsztatu badawczego.

W ostatniej części dysertacji *Podsumowanie i wnioski* Doktorantka nawiązała do celów i hipotez badawczych. Zawarła najistotniejsze osiągnięcia odnosząc się w szczególności do warstwy badań empirycznych wskazując, że zarówno hipoteza główna, jak i hipotezy szczegółowe zostały zweryfikowane pozytywnie. Doktorantka obok najistotniejszych ustaleń wskazała na przydatność

badania w zakresie polityki kredytu handlowego w spółdzielniach mleczarskich w aspekcie kształtowania ich efektywności finansowej. Niestety w tej części dysertacji zabrakło jednak rekomendacji pod adresem praktyki gospodarczej (spółdzielni mleczarskich) jakie działania powinny być podejmowane zarówno przy udzielaniu kredytu handlowego, jak i jego wykorzystania w aspekcie optymalizacji efektywności finansowej.

5. OCENA STRONY FORMALNEJ PRACY

Formalna strona pracy doktorskiej mgr Teresy Domańskiej – Felczak nie nasuwa poważniejszych zastrzeżeń. Występujące drobne usterki, w tym o charakterze redakcyjno-edytorskim, nie wpływają na całokształt pozytywnej oceny dysertacji. Lektura rozprawy jest relatywnie łatwa. Myśli przekazywane są w sposób czytelny i prosty. Rozprawa jest wzbogacona o formy edytorskie (tj. tabele, schematy, wykresy), które Doktorantka opracowała poprawnie. Drobne zastrzeżenie może budzić brak doprecyzowania w tytułach tabel (rozdział 4 i 5), że zawarte w nich wyniki dotyczą badanych spółdzielni mleczarskich. Praca od strony formalnej została przygotowana poprawnie i mimo wskazanych drobnych uchybień i zasługuje na pozytywną ocenę.

6. KONKLUZJA KOŃCOWA

Pomimo zgłoszonych uwag recenzowana dysertacja zasługuje na ocenę pozytywną. Podkreślić należy spójność struktury oraz docenić zakres przeprowadzonych przez Doktorantkę badań. Podstawowy mankament rozprawy stanowi natomiast brak krytycznej oceny prezentowanych treści. Wydaje się, że ten element warsztatu badacza Doktorantka będzie musiała doskonalić, chcąc w przyszłości prowadzić dalszą pracę naukową.

Rozprawa przygotowana przez mgr Teresę Domańską - Felczak, pt. Kredyt handlowy w kształtowaniu efektywności finansowej spółdzielni mleczarskich, spełnia wymogi określone w art. 13. Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. 2017 poz. 1789 ze zm.). Tym samym rozprawa może stanowić podstawę do ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie: ekonomia i finanse. Wnoszę zatem o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

